

MOTIVI IN OBLIKA JENKOVE POEZIJE

Domoljubna pesem. 1. Narodnega in slovenskega duha je v mladem Jenku zbudil stric Nikolaj. Netiva za nadaljnjo rast slovenske in slovenske zavesti pa je črpal v domačih političnih in kulturnih dogodkih, ob svetovnem dogajanju, kot je bilo tedanje narodno gibanje pri sosednjih Italijanah, zedinjevalno gibanje pri Nemcih, krimska vojska ipd., v Prešernu in drugih domačih domoljubnih pesnikih, ki so v romantičnem domoljubnem zanosu peli v Herderjevem duhu o slovanski prihodnosti, širili Kollárjevo slovansko vzajemnost in ilirsko misel ter prepričanje, da se že gradi slovanska prihodnost. Kollárjevega duha slovanske vzajemnosti in slavjanofilske miselnosti o Rusiji, rešiteljici Slovanov, se je zgodaj navzel. V Ljubljano je prišel že z možatim in odločnim narodnim mišljenjem in sanjal o slavnem in mogočnem slovanstvu.

Bachov absolutizem je v Jenku zbudil rodoljubno bolečino in jezo proti zatiralcem svobode in tlačiteljem slovanstva. Kot posebno narodno bolečino je občutil narodno pasivnost in nezavednost, zaradi katere njegova domovina ni imela ne preteklosti in nima prihodnosti, kot jo imajo mladi zavedni narodi, ki se osvobajajo, marveč ima le grob pred seboj. Bolelo ga je zlorabljanje zaslužnjenga naroda v bojih za tuje gospodarje, namesto za domačo slavo, in za zatiranje narodov, ki se osvobajajo.

V takem nacionalnem občutku je zasnoval elegični, romantično domoljubni cikel pesmi *Solze Slovincove*, kjer se prepleta elegičnost spoznanja, da je njegova domovina brez imena, slave in spoštovanja, z žalovanjem po izgubljeni svobodi in narodni časti (Slovenska domovina) in z budniško mislijo o Samu, simbolu svobode in slave (Samo); obtožba tujstva kot edinega krivca vseh naših nesreč (Adrijansko morje) pa prehaja v obtožbo Avstrije, da zlorablja nezavedne ljudi v klanju za tuje interese, ter v napoved maščevanja (Ti ravnina, polje laško). Za prvi glas domoljubne bolečine v uvodnem sonetu se je v vsem naslonil na Prešerna, celo obliko in izraz si je sposodil; za Slovensko zgodovino in Sama pa je v Prešernovem Sonetnem vencu dobil samo duha in motiv. Obtožba zlorabljanja zaslužnjenga naroda v bojih in želja po maščevanju pa je, kolikor se ne veže na tedanjo politično pesem, nova in sad mladega, agresivnega liberalnega nacionalizma, ki je dobil zelo ostro protiabsolutistično pesniško izjavo tudi v politični pesmi *Na zbiranje*, kjer v imenu domoljubja in osebne svobode obsoja državni absolutizem in cerkev kot njegovo zaveznico.

V romantiki tujega meča je Jenko bridko občutil »majhno očetnja-vo« z »omejenim ljudstvom«, za katero pa mu vendarle »bije srce« in se mu je namenil peti med drugim tudi zato, da se zave in da pride na svoji zemlji do svojega mesta (Pesnik). Domoljubju se je kmalu pridružilo še domotožje (*Na Sorškem polju*). Ko pa je prišel na Koroško, je tudi treznejše in kritičnejše sodil o narodnostnih razmerah doma. S šaljivo prisrčobno, da pri nas tujec nosi hlače, mi pa hvalimo Boga, da smo

dobili zanje krilo, je v Jeremijadi označil razmerje med Slovenci in Nemci na Kranjskem in pohlevnost narodnih voditeljev, v satiričnem epskem Prepisu, ki ga je v obliki anekdote zapisal že v Vajah, pa narodne razmere v Ljubljani in ljubljansko nemškutarstvo.

2. Na Dunaju sta mu povečano domotožje (Na tujem) in politični preobrat še utrdila domoljubno in politično mišljenje. Svobodnejše politično gibanje ga je tako prevzelo, da je celo v erotiki dal prednost domoljubju (Tujki). Posebno ga je navduševala misel, da morajo priti in da bodo prišli Slovanom boljši časi. Kot glasnik nove dobe z novim hoteljem, češ doslej smo se bili za tujo, poslej se bomo za domačo slavo, za »blagost očetnjave«, je nastal prigodniški Naprej, ki je postal v melodiji Davorina Jenka slovenska narodna himna, iz nje pa kmalu »slovanska marseljeza«, ko ji je Razlag dal izrazito slovansko smer s spremenjenim prvim verzom Naprej zastava Slave, proti čemur je pesnik v Pesmih zaman protestiral s svojo »slavo«. V teh časih je budil k delu. V odi Molitev je želel, naj bi pogumno in brez slabosti storili, kar smo sklenili. V Napiitnici od navdušenja razvnet napija slovanski zemlji, ki naj nam bo »čestita« in »ponosita« last. Pogled na domačo pokrajino z njenimi vodami in gorami pa ga je navdal z željo, naj bi bila volja njegovega rodu tako krepka, kot so gore in reke, »ki trgajo jez in potresajo breg« (Naše gore). Večkrat si je zamišljal, kako bo po njegovi smrti hodil nov, ponosen rod po slovanski zemlji (Po smrti, Gori), zakaj trajno je verjel, da bodo Slovincem po njegovi smrti zasijali »jasni dnevi«. Čeprav je sodobni rod »slug drhal«, bo rešenja dan vendarle prišel in prerodil »zadnji tužni stan«; Slovenci ne smemo več služiti samo v posmeh sovražni sili in se pokoriti za grehe očetov.

3. To vero je opiral na zmago Slovanov, ki jih je »ko listja, trave«. Rešitve je pričakoval od ruske države. Slovanstvo brez Rusije zanj ni imelo prihodnosti. Zmago pa bo slovanstvo doseglo samo s krvavim bojem. Že 1853 je prihodnost Slovanov snoval na krvavem preobratu in »slovanski dan« vezal z maščevanjem nad sovražniki. Šele na njih grobovih bodo Slovani razpeli zastavo nove svobode (Dan slovanski, Rešenja dan). Ko si je v »sladkih sanjah« ob zgledu drugih narodov, ki se zedinjujejo, zamišljal »svečani dan« zedinjenja Slovanov, je s strastjo in jezo mislil na slovansko neenotnost in tudi na prizadevanja posameznih slovanskih narodov za svojo samostojnost, zakaj zoprni mu je bil vsak partikularizem med Slovani (Moje solze). Samo v Zdravljici iz 1856 se je pod vplivom Prešernove Zdravljice postavil na splošno človeško in nacionalno-demokratsko stališče in želel obstanka vsem slovanskim in drugim narodom, tudi Črncem in celo Nemcem. Ob uporu Poljakov proti Rusom 1862 pa je bil po Levčevem poročilu proti poljskemu osvobodilnemu gibanju. Bil je tudi proti vsakršnemu sporu med Hrvati in Srbi. Južne Slovane je tudi v pesmi budil k složnosti, ko je vabil »v kolo« vse brate »od Balkana do Triglava« kot sinove »ene majke«, z enotno mislijo »od Trsta do Carigrada« (Od Balkana do Triglava). Postal je načelni glasnik južnega slovanstva v časih, »ko je Avstrija predstavljala neprestopen zid državnega izživljanja« (Lončar), kar je pokazal tudi s sodelovanjem pri Leptiru in v Obrazu XII. Kot vseslovan si je tudi želel, kakor Kollár, naj bi bil pokopan na visoki Tatri v Slovaški, zibelki nauka o vseslovan-

stvu (Obraz IX). Kot Slovan je bil Jenko nestvaren, čustven zanesenjak, ki slovanstva ni poznal.

Z miselnostjo objavljene domoljubne pesmi, da se je treba za blagor očetnjave boriti, s tožbami o domovini brez časti in slave in z vero v slovanstvo je Jenko dal »v šumnem prerojenji časa« naša domoljubni čitalniški pesmi novo smer in celi generaciji, ne samo pesnikom, izraz, »čustvom vseh je podelil besedo, glasovom mero in pravec« (Janko Pajk). Nekateri so popularizirali posebno napevi Davorina Jenka (Naprej, Molitev, Pobratimija) in Razlagova Pesmarica. Za pesniško zbirko je pesnik sam domoljubno pesem temeljito izbral. V domoljubni cikel je sprejel le elegijo, budnico in odo: Slovenska zgodovina, Samo, Adrijsko morje, Naše gore, Molitev, Naprej, Gori, Po smrti in Pobratimija. Vse programske vseslovanske in južnoslovanske izpovedi pa so ostale v rokopisu.

Del Jenkove domoljubne pesmi je bil kmalu deležen odklonilne kritike. Že Stritar je njegov Naprej imenoval patriotično poskočnico. Posebnost Jenkovega domoljubja je posebno ostro občutil politični zgodovinar Dragotin Lončar, ki ga je v primeri s Prešernovo in Levstikovo človečansko koncepcijo imenoval katastrofalno slovanstvo.

Erotični motivi. Skoro tretjina Jenkovih pesmi obravnava erotične motive, bodi v lirsko izpovednih, bodi v lirsko epskih ali epskih pesmih.

1. Jenkova zgodaj prebujena, izrazito čutna erotična narava se je že kmalu izživljala tudi v erotični izpovedni liriki. Značilno zanjo je, da ob začetniških konvencionalnih motivih ljubezenske bolečine (Bučelin pik), minljivosti dekliške lepote in mladosti (Gazelica, Dekletu), neminljivosti ljubezni (Ljubezen) in podobnem v vrsti pesmi obravnava ljubezen kot neubranljivo in zmagovito življenjsko silo, in sicer redko kot hrepenenje po dekletu (Po noči, Sonet), ampak največkrat kot bežno in igrivo ali pa tudi objestno, razposajeno in lahkomišno fantovsko doživetje. Kaže, da Jenko v pojmovanju ljubezni in ženske ni bil romantik, ampak realist. Na žensko je bil vezan čutno, ni je oboževal in v nji ni videl vzora popolnosti, ampak erotični sli predano stvar, kot ji je bil predan sam (Deklica, Pod gradom, Nasprotni prošnji in druge). Neizbirčnost in lahkomišelnost svoje erotične narave si je tudi sam priznal (Tri sonete kmetičici, Tičar, Prilika). Le redko je v gimnazijskih časih oblikoval ljubezenski motiv kot resno življenjsko zadevo, zraven pa izvirno, s pristrčnostjo in elegičnim občutjem (Pred durmi, Po boleznih).

V oblikovnem pogledu je ta lirika, ki ni bila vsa namenjena javnosti, v splošnem bolj odkritosrčen zapis ljubezenskih doživetij in opazovanj kot z umetniškim hotenjem uspelo oblikovanje. V zgodnjih pesmih je v motivih in dikciji očiten predvsem vpliv Prešernove ljubezenske pesmi. Razmeroma dolgo so bile žive nekatere poteze tradicionalne erotične pesmi z elegičnimi »žalimi glasi«, »miloglasno pesmijo«, zvezdami kot medijem med pesnikom in izvoljenko in podobno. Včasih se je nagibal v sentimentalnost rožic in las. Osebnije je silo erotičnega doživetja izpovedal tam, kjer ga je značilno za erotiko mladostnika ob doživetju ljubezni zapuščala pobitost, kjer je prehajal iz žalosti in brezmejno veselje, se stapljal z naravnim okoljem in občutil panerotiko narave, da se mu je svet spreminjal v nebesa (Grlice, Pomlad), drugod pa mu je žalost njegovega srca spreminjala svet v brezčutno dogajanje, kar je izzvene-

valo v ostrem nesoglasju med njim in svetom (Spremenjeno srce). Vedno vidnejše pa je bilo posebno v erotični pesmi prizadevanje, da bi si usvojil realistično preprostost ljudske pesmi za izvirno, preprosto in diskretno. Čustveno pa bogato osebno romantično izpoved (Pred durmi, Slovo). Le nekaj temeljito predelanih mladostnih romantičnih motivov je sprejel v zbirko.

2. Globlje doživljena romantična lirika pa je v realnosti ljubezenskega življenja priznavala tudi ljubezenske sanje in njih moč ter pomen romantičnega čustva za človekovo uravnovešenost. Te lirike je bilo v gimnazijskih letih malo. Vsebuje le nekaj motivov hrepenenja in govori o nemiru, samoti in boječnosti. V glavnem sodi v dunajske čase. Nekaterim, že prej priljubljenim motivom hrepenenja je dal zrelejšo in pristnejšo (Po slovesu, V tihi noči) ali pa popolnoma novo podobo (Moč ljubezni, Moja pesem, Ponoči, Prošnja) in svojo ljubezen tudi nacionalno opredelil (Ponoči, Tujka). Nova romantična lirika vsebuje predvsem razočaranje mlade ljubezni in motive ljubezenskih kriz. Poleg vdane nežnosti in splošnega elegičnega občutja je posebno za motive krize značilna stalna menjava razpoloženja. Zdaj povečuje ljubezensko čustvo, trpi in žaluje za izgubljeno ljubeznostjo, zdaj pa se z njim poigrava v ironičnem razpoloženju ali pa ga, kadar bi moralo biti resnična bolečina, celo smeši. Slovstveni vzorec za novo liriko je dobil v Heinejevi romantični liriki in njegovi Jenku sorodno ubrani duševnosti.

Obujenke. Osrednje ljubezenske pesmi so Obujenke, cikel desetero nežnih, melanholičnih pesmi, v katerih obnavlja zgodbo mladostne ljubezni, njeno srečo, rane in moč. V motivih hrepenenja in slovesa se prepletajo sladke sanje in mlada sreča z razočaranjem, smeh s solzami, sestanki s prisegami in poljubi z neizogibnim slovesom, obžalovanje zaradi krivde in priznanje pomembnosti pretrgane ljubezni z željo po njeni zopetni obnovitvi, ljubezenski dogodki pa so postavljeni v čustveno obarvano pokrajino, v večer z nevihto in pod bleščeče zvezde, med rože in pomlad s petjem slavcev, v temo noči in zgodnje jutro s prebujajočo se naravo. Nastale so v občutku osamelosti kmalu po prihodu na Dunaj v pozni jeseni 1856 in v prvih mesecih 1857. Pridružil jim je tudi zelo predelani Bučelin pik kot Obujenko IV. V Obujenkah je tudi Jenkovo oblikovno prizadevanje našlo za ljubezensko pesem individualno obliko.

Podobno je romantično čustvo s hrepenenjem, z občutjem nežne, skoro breztelesne panerotične sreče, neusahljivosti ljubezni in z vabilom prepojil s panteistično doživeto naravo tudi v Vabilu in nekaterih Obrazih (III, XI, XVII). V motivih ljubezenske krize pa je neposreden. V njih redko razkriva trpljenje, prav tako redko, toda še elementarnejše in čustveno pristnejše kot drugod priznava pomembnost romantičnega čustva za uravnovešenje v življenju in zaman išče izpolnitve svojih iluzij: Zakaj me ne ljubiš, Izgubljeni up.

3. Življenjske izkušnje z revščino, kratkotrajne ljubezenske zveze s spoznanjem, da se za navidezno idealno erotiko skriva banalna realnost, ki podira vse iluzije (Obraz XIV), in da si vsaka ljubeca ženska želi le stalne zveze v zakonu, ki ji ga ne more dati, lastna narava in splošna skepsa so ga silile k skoro banalno realnemu razmerju do ljubezni in ženske, k videzu lahkomišelnega in nestalnega ljubimca, ki v ljubezenski krizi z brezobzirno odkritosrčnostjo izpove svojo resnično misel o sebi

in ljubezni (Za slovo) in največkrat v odkritem ironičnem, včasih pa tudi brezobzirnem izrazu zaključí ljubezensko doživetje. Tako izprevrnjeno ljubezensko čustvo razodeva poleg omenjenih še vrsta pesmi: Hitra sprememba, To se vpraša, Pred sodnim stolom, Rodoljubki, Naš maček in druge. Ostro in s skoro naturalistično domačo podobo pa je obračunal z ljubeznijo njegov užaljeni moški ponos tedaj, ko se je zavesti, da ni kriv, pridružil še njegov beraški ponos (Sklep, Zbogom).

V najboljših erotičnih pesmih je spomin na »prvo, dasi otroško ljubezen« do Leopoldine Kuraltove, ki mu je ostala »več vredna nego vse poznejše«. Po lastnem priznanju je bila vedno ona, na katero je mislil, če je hotel napisati zaljubljeno pesem. Toda imena svoje opevanke v pesmih ni hotel očitno razodeti. V idiliki zgodnje mladosti in domačih pašnikov pa živi sosedova Lenka (Pastir, Lenčica).

Motivi iz narave. Med slovenskimi pesniki se je Jenko prvi intimno približal naravi. V njenem okviru je razmišljal in se izpovedoval. V nji se mu je razkrivalo bistvo življenja in kot njen slikar se je tudi kot lirik najosebneje in najizvirneje izživel. Pokrajinsko je vezan na Sorško polje, zato so mu tudi dali vzdevek »pesnik Sorškega polja«.

V pesmih, kot so Neločljivost, Slika, Tolažba, Po slovesu, V temi, Želja in druge, je slika narave podoba njegove notranjosti. Še večkrat je doživel pokrajinsko lepoto kot brezbrizno nasprotje svoji razboleli duševnosti: Na snegu, Spremenjeno srce, Ptici in drugod. Včasih pa ga je povsem prevzela lepota narave, njen trenutni vtis ali razpoloženje v nji. Take pesmi so: Zimski dan, Studenca, V travi, Lastovke gredo itd. To so prave slike narave, prve slovenske vidne in slušne impresije, pesmi čistega, največkrat melanholičnega občutja in pesimističnega razpoloženja. Z njimi je Jenko premaknil slovensko liriko na nova pota in postal predhodnik moderne impresionistične lirike, posebno Murnove, čigar Prišel čas je krog božiča ima v ritmični podobi in načinu slikanja neposredno zvezo z Jenkovim Zimskim dnem.

Obrazi. Najbolj umerjene in dognane Jenkove pesmi z motivi iz narave so Obrazi. V isti, na videz preprosti kitični obliki se v različnih razpoloženjih in čustvenih otenkih v ciklu izmenja dvajsetero plastičnih, povečini antitetično grajenih in motivno različnih slik iz narave s slikami, v katerih je vanjo postavljen pesnik sam ali človek. Narava sama pesniku snuje te pesmi, zbuja razpoloženja in misli. Njeno izbrano in ubrano barvitost rahločutno doživlja v različnih dnevnih in letnih časih, ob velikih stvareh, kot so sonce, luna, gore, orel in razvaline, še večkrat pa ob majhnih, drobnih in intimnih, kot so kamenje na polju, škrganec v zraku, slavec in mravlja, poljsko cvetje, nežne trave in rože na oknu, lipa in samotna breza, piš večerne sape in mesečina, rosa in šumenje Save. Le izjemoma imamo v Obrazih opravka s tujim pejzažem (Obraz IX, XVII in XX). — V njih doživlja naravo kot večno živ in gibljiv organizem, ki ga je mogoče razumeti vsaj s slutnjo in srcem. Ob vseh posebnostih in zakonitostih ima življenje v naravi tudi s človekom skupne poteze. Ker je človek sam delec vesolja, je v svoji usodi z vsem bistvom nerazdružno zvezan z njim ne le tedaj, kadar se njegov čustveni svet ujema z naravo, marveč tudi tedaj, kadar čuti njena nasprotja. To dvojnost človekovega razmerja do narave kažejo tudi Obrazi.

Nekateri so trpke slike nasprotij v naravi, krute neizprososti usode, brezbržnosti ene stvari za drugo in podvrženosti različnih organizmov svojim posebnim zakonom (Obraz II, XVI). Drugo so slike nasprotij med naravo in človekom. Ob vesolju, ki mirno kroži po svojih potih, in njegovih neizprosni zakonitostih, ob stalnosti kot merilu v njem in neskončnosti časa in prostora so se mu razbijale iluzije o veličini človeka. V brezobzirni in brezbržni naravi, ki se mimo človeka stalno obnavlja in se ne ozira nanj in na njegovo trpljenje, v pretresljivih slikah z zadržano tragično bolečino je doživljal človeško minljivost, malopomembnost in trpko resničnost življenja in dela, kratkotrajnost vsega lepega, kruto usodo in bedno osamljenost (Obrazi I, V, VII, VIII, X, XVIII). V pesimističnem desiluzionizmu je s satirično grenkobo tudi brezobzirno do kraja razgalil najplemenitejši človekovi čustvi, erotiko in domoljubje, in pokazal njuno resnično naravo (Obraz XIV, IV).

V najubranejših trenutkih pa se narava v svoji bogati vidni in zvočni slikovitosti ujame z njegovim erotičnim (Obraz III, XVII) in domoljubnim čustvom (Obraz IX, XII) ali pa se zlije z njegovim osebnim razpoloženjem v čiste razpoloženske slike: v nežno melanholično intimnost samote (Obraz XIII), v krhko panerotično zavzetje sreče (Obraz XI), v mirno praznično ravnovesje med človekom in naravo, v katerem se zlijejo glasovni in svetlobni vtisi v ubrano enotnost (Obraz VI), in mehko impresijo narave, v kateri s škrjančkovim petjem v ozračju zatrepeta, kot bi bilo živo, njegovo slikovito Sorško polje (Obraz XVI). Te impresije so med Obrazi najlepše in najintimnejše umetnine vse Jenkove poezije.

Obrazi so najizrazitejša in najznačilnejša Jenkova lirika, hkrati tudi najboljša slovenska lirika med Prešernom in moderno. V preprosti mogočnosti, trpkosti, pretresljivosti in zadržanem pesimizmu, ki ga izpovedujejo, ter dramatično razgibani ritmiki so še danes v slovenski liriki osamljeni. Nastali so v letih 1857—1864. V cikel jih je pesnik združil šele v Pesmih.

Konec prihodnjč

J. Gradišnik

TO VPRAŠANJE NE ZAPOSLUJE LE OŽJI KROG STROKOVNJAKOV

Naj priznam, da sem si pomel oči, ko sem prebral v JiS (I, 154), češ da je pravilen ta stavek in ne »To vprašanje ne zaposluje samo ožjega kroga...« Šel sem gledat Slovensko slovnico iz 1947, ki je navedena za primerjavo, pa nisem bil nič pametnejši. Potem sem prebral še Breznikovo slovnico iz leta 1934, pa novo slovnico iz 1956 in seveda še »Breznikovo znamenito razpravo o stavčni negaciji v slovenščini«, da Slovenskega pravopisa niti ne omemim. Ker me vsi ti viri niso prepričali, da bi bil naslovni stavek pravilen, naj skušam svojo misel dokazati.

Breznikova razprava je gotovo znamenita, kakor pravi pisec zapiska v JiS (I, 126); vendar se ob vsem spoštovanju do Breznika ne morem strinjati s trditvijo, da bi bil »jasno analiziral smisel gornjih primerov

svojo pot in v boju za obstanek vzdržijo samo res uporabne besede in besedne zveze, drugo sčasoma odpada, odmira in se brusi. In kakor sem že prej omenil: ravno v zvezi z aglutinacijo se mi zdi, da je v slovenščini pridevniška zveza s samostalnikom sodobnemu človeku nekako bližja, gibčnejša in nazornejša kakor gola zveza dveh samostalnikov (ritem stavka, umetnik besede itd.), ki že takoj pridobi nekaj lepote in elegantnosti, če samostalniku, ki je v genitivu, dodamo še pridevnik ali zaimsek (ritem dolgega stavka, umetnik slovenske besede itd.). Že sedanji SP in najnovejša slovnica sta glede tega precej stran od Breznika in mogoče se bo v prihodnjih izdajah ta razdalja le še povečala, tako da mogoče niti tale moj članek ne bo več dregnil v posebno hudo sršenovo (ali sršenje?) gnezdo. Če pa mi je z njim uspelo opozoriti na pridevnik in povedati, kako je lahko tudi v njem moč in gibčnost našega jezika, je moj namen več ko dosežen.

Blaž Tomažević

MOTIVI IN OBLIKA JENKOVE POEZIJE

Načaljevanje in konec

Osebno izpovedna in reflektivna pesem. V Jenkovi poeziji je le malo sledov, ko se je predajal sproščenemu uživanju sladkosti, ki jih nudi življenje, in trenutkom popolne ubranosti lepote v naravi. Njegovo trajno življenjsko občutje, s katerim čustveno spremlja življenje, dogodke in spoznanja, označujejo v pesmih zelo pogosto rabljeni izrazi, kakor otožnost, žalost, bolečina, bolno ali žalostno srce, samota in podobno.

Vsebinsko je že zgodnja Jenkova osebno izpovedna pesem izpoved razočaranja nad življenjem, zavesti o nepovratnosti mladosti z občutki nežnega srca, prezgodnje resnosti in zrelosti, nihanja med dvomom in upom pred negotovo prihodnostjo in usodo (Naj bo, Korak v življenje itd.). V kasnejših življenjskih obračunih je pesnik sam priznal, da nikdar ni imel mladosti (Modrijanom). V vedni neskladnosti med sanjami in resničnostjo mu je sad »iz krvi spočetega spoznanja« kmalu razbil romantične iluzije. V nesoglasju z življenjem, ki ga je trajno obdajalo z revščinc, se je že v zgodnji zrelosti vedno bolj nagibal k pesimizmu in skepsi. Z bridkostjo osamljenosti je izpovedoval občutke samote, nemoči in zaničevanja sveta (Ptici, Na snegu). Poznal je trpko stanje resignacije in trajne melanholije (V temi). Življenjska usoda z razočaranji v namerah in uspehih mu je pesimizem vedno bolj ostrila. Ob redko povračajočem se upanju (Sprememba, Tolažba) in željah po pozabi in umiritvi (Zelje) je klical tudi razum, naj bi mu ozdravil srce, dokler v pesimizmu bolnega srca ni spoznal, da mu je strup spoznanja kljub lastni volji ukradel poslednjo nado (Kdo mi da sanje). Toda mir resignacije in ubitega srca ga ni zadovoljil (Nesrečni mir). Obupoval je, si želel smrti in mislil na samomor (Zvečer, Obupanec, Pesem obupančeva). Poleg možatega boja z obupom (V brezupnosti) je njegovemu duhu ostajala še

ironija in satira (Sanjaču, Naš lisec, Naš maček itd.), kar se je kazalo posebno zadnja leta Jenkovega dunajskega življenja, ko se mu je v želji po neodvisnosti uprla tudi tlaka za goli obstanek (Trojno gorje).

V refleksivni pesmi ni bil programski. Deloma je nastala pod vplivom branja že na gimnaziji, deloma je sad njegovega kasnejšega čustvene-nega življenja ob različnih doživljajih. Čeprav ni vsa ne povsem izvirna, ne oblikovno dognana in je povečini tudi ostala v rokopisu, je za Jenka nadvse značilna. Kaže predvsem, da se je že zgodaj zanimal za velika objektivna vprašanja narave in človeka v njej. Premišljal je o večnem spreminjanju, gibanju in nestalnosti vsega, kar je pod soncem (Mladenič in potok, Sprememba), o neskladnosti med hotenjem, voljo in uspehi (Naša moč), o zgodovini človeškega razvoja (Časi in človek) in smrti (Smrt). Pri tem je tudi osebno boleče doživljal pomanjkljivosti človeških zmožnosti, kratkotrajnost človeškega življenja in vsega, kar je človek ustvaril, občutil pa neskončnost dimenzij časa in prostora (Na Kamniškem gradu, Meglenica, Tica). Po eni strani ga je to spoznanje navdalo z željo, da bi se sprostil in razvil do skrajnih meja in prodril tudi tja, kamor moč znanosti še ne seže, po drugi pa ga je vodilo k spoznanju o ničnosti takega prizadevanja (Na grobeh) in neizprosnih zakonitostih v naravi, ki določajo pot vsemu vesolju in omejujejo tudi človeške zmožnosti (Meglenica, Tici). Ta zgodnja spoznanja so ostala jedro tudi Jenkove zrele miselnosti. Dopolnila in poglobila jih je še stalna skepsa, mračno panteistično doživeta narava, da je bil s svojim pesimizmom v precejšnjem nesoglasju z dobo, v kateri je ob uspehih znanosti in tehnike zaradi zavojevanja narave in spoznanj njenih zakonitosti zagospodovala optimistična zavest o moči človekovega razuma in njegovih zmožnosti. — Manj in v občanskem smislu je premišljeval o drugih vprašanih življenja in svoja spoznanja rad izražal kratko in aforistično (Tesnoba, Ljubezen, Srečnemu, Razni čuti). Malo, toda vedno s satiričnim prizvokom se je ukvarjal z družbo (Nauk, Tako je), v kateri je v občutku krivične pri-krajšanosti v življenju in njegovih dobrinah odkril denar kot poglavitno gibalo. Ironično in aforistično priostrene glose o družbi tudi v Puščicah pričajo, da je revščino bridko občutil kot nujni življenjski delež in da jo je težko prenašal. Jenkovo kritično opazovanje človeka ali zunanjih pojavov v družbi, kjer je znal odkriti značilna nasprotja, se sploh kaj rado zaostri v trpko satiričnost. Poleg Puščic kažejo takega Jenka še pesmi Sveti Prometej, Summo Jovi, Prepis in epigrami na součence. Posebno popularna Jenkova satira je bila parodistična balada Naš maček, s katero je osmešil wertherjanski pesimizem.

Lirsko-epska in epska pesem. 1. Precej Jenkove lirike teži po objektivni poeziji. Rad se je vživljal v tuje življenje in svoja občutja izpovedoval ob realnih podobah v dramatično razgibani liriki in lirsko-epski vložnici. Posebno za fantovsko erotiko in njeno zamgovito moč je rad iskal podob v zunanjem svetu (Moč ljubezni, Vasvavec, Planinar, Lovec, Čolnar, Pa nobenega ne, Pred odhodom in druge). Drugačne motive obravnava le malo pesmi (Sirotica, Mati, Obupanec, Angel tužnih). Med lirsko-epskimi so posebno uspele baladne vložnice Pri oknu, Lilije, Mlada Mana in Zadnji večer, ki jih je pesnik v zbirki objavil v lirsko-epskem ciklu. Erotični motivi nezveste ljubezni (Pri oknu), zapuščenega dekleta (Lilije),

zapeljanega dekleta (Mlada Mana) in slovesa zaradi fantovega odhoda k vojakom (Zadnji večer) so v njih poglobljeni z občutkom življenjske krivice, nemoči v odločanju o stvareh srca in ob posegu drugih v najintimnejše predele človekove duševnosti, z grenkobo odpovedi, plemenite osamljenosti in vdanosti v usodo. Ob tragičnem življenjskem dogodku, ki ga ni razvil v dejanje, je oblikoval v njih v skopem in zadržanem monologu človekovo duševnost in njegovo občutje in ustvaril prave moderne, psihološke razpoloženske balade. Pesmi so povečini iz časov celovškega bogoslovja in imajo močne avtobiografske usedline.

2. Prave, čiste epike je pri Jenku največ iz ljubljanskih časov, v dunajskih se je skoro povsem umaknila liriki. Obsega romanco, balado, parodistično balado in poskus parodističnega humorističnega epa. Tudi epika obravnava skoro izključno erotične motive, zajete iz življenja.

V romanci je že od začetka težil za zaključeno zgodbo, obdelano po podobi ljudske pesmi. Razen erotične hudomušnosti, idiličnih romantičnih motivov (Cekin, Poslanka, Lenčica, Pastir itd.) in ljubosumnosti (Roža) se je v romanci razživela predvsem objestna čutna erotika mladega Jenka (Mlinarica, Voznica, V sobi, Narodna, Goljufana itd.). V teh pesmih mu je bil v navidezni romantični lahkomiselnosti kasneje zelo soroden Kette. Poleg domače ljudske pesmi je v Jenkovi romanci viden tudi vpliv hrvatske ženske pesmi, kar je bilo tedaj precej splošen pojav predvsem po Cegnarjevem prizadevanju.

V baladi je spočetka nihal med balado romantične smeri z ljudskim motivom in usodno tragiko pa med balado iz realnega življenja z romantično ironičnim zaključkom. Toda le zgodnji Zaklad z ljudskim, nekoliko legendarnim motivom in poučnostjo v ironičnem zaključku je v zgodbi plastično zaokrožen. Vili Zlatinki in Morskim duhovom pa manjka enotnega zaokroženega dogodka in epske mirnosti. Pozneje je tudi epske baladne motive obdeloval v ljudski smeri. Prava epska in romantično grozotna balada je samo Knezov zet. Moderno, izvorno zgodbo v smislu romantično grozotne balade ji je ustvaril z uporabo motiva o socialni razliki med ljubečimi se iz ljudske pesmi Graščakov vrtnar in z uporabo motiva o mrtvecu, ki pride po ljubico. Motivi drugih Jenkovih balad, Zimskega večera, Slutnje in Nevabljenega svata, so pa zajeti iz sodobnega kmečkega življenja. Te balade so brez posebnega vznemirljivega zunanjega dogajanja. Rišejo le realno življenjsko tragično občutje in duševno razpoloženje, v Nevabljenem svatu v resnični dramatični napestosti, zgoščenosti in kratkosti. Tudi v teh baladah, ki so bolj realistične in psihološke razpoloženske slike kot čista epika, je Jenko zelo blizu kasnejši moderni.

Oblika, jezik in slog. 1. Jenkova pesniška oblika, verz in izraz v svoji zrelosti razodevajo popolno odmaknitev od romantične oblikovne volje, od tujih in stalnih pesniških oblik k preprosti kitični pesmi, ki je naslonjena na domačo ljudsko liriko, in k preprostemu, neposrednemu in naravnemu izrazu. Tehniko ljudske pesmi, njene ritmične svoboščine in pesniški izraz pa si je popolnoma podredil. Ob nji in ob tujih zgledih si je ustvaril svoje izrazilo.

Jenkova pesem je največkrat dvodelna, posebno tedaj, kadar za gradbeni element uporablja tudi naravo. Ponekod je dvodelnost pesmi

vzorno jasna in obsega prisposodbo iz narave in osebno izpoved (Na snegu, Po slovesu, Slika, Naše gore, Želja in druge), drugod je zabrisana in se kaže le v nekoliko drugačni gradnji stavka in rabi drugih stilnih sredstev (Spremenjeno srce, Zakaj me ne ljubiš, Zadnji večer itd.). Poglavitna lastnost Jenkove dvodelne gradnje je antitetičnost s čustvenim in miselnim poudarkom, ki se je posebno izživela v njegovi najboljši liriki, Obujenkah in Obrazih. Pesmi je gradil tudi na stopnjevanju (Vabilo, V brezupnosti, Trojno gorje in druge) ali pa je tudi v zgradbi posnel ljudsko pesem (Slovo, Narodna, Nevesta, Pa nobenega ne itd.).

Od stalnih pesniških oblik je v pesniških začetkih posnel samo Prešernov sonet z njegovo sintakso in pesniškim jezikom in ga rabil za domoljubno, filozofsko, erotično in šaljivo vsebino. Enkrat samkrat je svobodno posnel obliko gazele.

Jenko je oblikoval na videz preprosto in v kratkih kiticah. Rad je imel štirikitično pesem (Slovenska zgodovina, Samo, Adrijansko morje itd.), učinkovito pa se je znal izpovedati tudi v kratki dvokitični štirivrstičnici (Po slovesu, Uvod, Studenca, V brezupnosti). Malo pesmi ima pet ali več kitic (Ponoči, Slovo, Slika, Na Sorškem polju itd.). V zreli liriki je imel najraje zunanje metrično ogrodje trikitične štirivrstičnice. V shematičnem trikitičnem okviru štiristopne trohejske štirivrstičnice s prestopno žensko in moško rimo je zapel Obujenke, v trislopnih trohejskih štirivrstičnicah, ki imajo svoj vzorec v Vrazovem krakowiaku v Djulabijah, pa Obraze. V tem skromnem okviru je pokazal izrazit oblikovalen talent. Pesmi so polne notranje, čustvene in ritmične dinamike, skoro vsaka kitica je drugače grajena, da jim sheme skoro ni čutiti. Pesemski obliki Obujenek in Obrazov sta najznačilnejši za Jenka in tudi novost v oblikoslovju slovenske lirike. Obe sta se v nji tudi ustalili. Obe, zlasti obliko Obrazov, so slovenski pesniki pred moderno pogosto posneli. Nekitično obliko je uporabljal predvsem za refleksijo (Korak v življenje, Naše gore, Molitev itd.).

Verz je navadno kratek. Nad polovico verzov v Pesmih je trohejskih. Njim slede v precejšnji razdalji jambi, nato daktili in amfibrihi. Najpogostejša verzna sta štiristopni in trislopni trohej ali jamb. Jenkov verz ima navadno za osnovo metrično shemo z enakim številom zlogov. Neschematičnih ritmov je razmeroma malo (V temi, Duhu), tudi takih pesmi je malo, v katerih se menjavajo metrične stopice (Vabilo, Tolažba, Lenčica). Toda ritem Jenkovih pesmi je v svoji prostosti daleč od metrične sheme. V preprostem metričnem okviru si je njegovo doživetje vselej našlo primerno ritmično obliko in podobo. Kratki Jenkovi verzi so često presekanji z odmori ali pa segajo ritmični valovi tudi v naslednji verz. Tudi enjambement uporablja.

Poglavitna Jenkova kitica je trohejska ali jambaska štirivrstičnica. Daljše kitice, od katerih je najpogostejša šestvrstičnica (Pobratimija, Slika, Mlada Mana, Zaklad), so redke. Prav tako so redke krajše, trivrstičnice (Nevabljeni svat) in dvovrstičnice (Zimski večer, Roža). Poseben smisel za umetno grajeno kitico je pokazal v pesmih Slika, Mlada Mana, To se vpraša, Zakaj me ne ljubiš in Nevabljeni svat. V mladostnih pesmih je večkrat rabil Vodnikovo štirivrstičnico (Pastirček, Vasavec, Plesavca, Na ledi, Mlinarica, Sveti Prometej itd.). Nekaj refleksivnih pesmi je

spesnil v obsežnejših kiticah, znanih iz nemškega slovstva, kitico Prešernove Pod oknom pa posnel v razbrzdani fantovski Od Janezove Neže.

Skoro vse Jenkove pesmi imajo rimo, le redka je nima (Lovec, Poslanika, Ob povratku). Največ je uporabljal prestopno, nato zaporedno rimo, navadno menjaje moško z žensko. V pesmih z moško rimo je uporabljal tudi rimo po zgledu ljudske pesmi (žalostna — mojega, glasno — žalostno itd.). Zelo redka je dvojna rima, notranja in zunanja (pomladi cvet, čas mladih let). Včasih nadomešča rimo tudi asonanca (Rodoljubki). Na rimo, ki mu ni samo zvočno sredstvo, ampak tudi nositeljica predstav in občutja, pa se ni togo vezal. Zvočne figure, kot so asonanca, aliteracija in onomatopoiija, so precej redke. Melodioznost verza je dosegal s kadenco stavka in z razgibanim ritmom.

2. Besedni zaklad mu je bila domača govornica. Iz tedanjega stanja še neurejenega knjižnega jezika in malenkostnega šolskega pouka je razumljivo, da imajo Jenkove pesmi izven zbirke ne le precej narečnih oblik in lokalizmov (goša, obiše, juter, tla za hotela, mogla za morala, z grdim ticam itd.), ampak tudi barbarizme, zavestno v parodiji (brihtni lovec, štefna, brada biksana, žlahta itd.) in idiotizme (zarudena roža, Savini valovi, voda šumeče). Marsikakšno težavo v boju za izraz je moral spočetka premagati v prevodu, v refleksivni pesmi, kadar ga je potegnil za seboj slovesni Schiller, pa tudi v domoljubni in politični pesmi. Tod je najti precej koseskizmov (po ločbi, ptujevina, duholičen, s hrepenjem, na bor, sedlon, kinč itd., pad se je rešil celo v Pesmi). V besednem zakladu domoljubne pesmi in tiste erotične romance, ki posnema tudi slog hrvatske ljudske pesmi, so vidni tudi hrvatski vplivi (studni led, beda, z okom, broj, dade, nije, v kolo, majka Slava, Beč, razkajan itd.). Mitološkega okrasja pa je v Jenku malo in le v gimnazijski pesmi, pa še to je uporabljeno zvečine v ironične namene. Za trajno je sprejel nekaj Prešernovega besedja in podob (senc temnica, meja je mislim letečim visoko, device, davno že v srpani, ni taki lepoti še sonce sijalo ipd.), ki se jim tudi v zbirki ni odpovedal.

V pesniški zbirki, ki jo je jezikovno sicer pregledal tudi Levstik, pa je prečiščena, živa, splošno rabljena in razumljiva domača gorenjska govornica. Uravnana je po tedanjih zahtevah o slovenskem knjižnem jeziku, kar je poudarila že sodobna kritika, v določeni meri pa upošteva tudi pesniške svoboščine, zakaj jezik je Jenku predvsem pesniško izrazno gradivo in zvok, ne pa pisana in toga slovniška pravilnost. Vendarle so v Pesmih narečne oblike in lokalizmi redki (obраста, je odvaval ptič, nisem tel, mogla za morala, pravi mi ob edinem sinu mojem, v kmečkem dialogu Nevabljenega svata: za vino ne baram ipd.), redka je kaka tuja zveza (kvišku sem se zbudil). Največ je še hrvatizmov v domoljubju (narodov čini, ne zna za nje, sinom majke Slave, hajdmo), redkeje so drugod (na iztoku, propast, tuga, roso glavo). Tudi tuje besede so prav redke (kor, melodije, eksempelj, patrolja). Stavek je navadno kratek, preprost, toda čustveno in pomensko poln in obsežen, kar se ujema z vibracijo kratkih valov Jenkovega ritma. Teža je na glagolu, ki ga rad podaljšuje (pevala, žvrgoleva, spava, podava, poljubljavaš ipd.). Zložen pridevnik je redek (miloglasna pesem, mirnopočno srce, v prihodnosti tužnoveseli, v halji temnovišnjevi, na ribah srebrnosvetečih).

3. Slogovno je Jenko preprost, naraven in neposreden. Ukrasni pri-devek uporablja zmerno. Navadno je vsakdanji, le pojmovno pomemben (beli dan, bela zora, teman oblak, drobni ptič). Redkeje je metaforičen ali metonimičen (misli črne, črne bolečine, ognjeno gorje, tuga žareča, morje lažnivo). Posebnih, novih metafor ali metonimij ni iskal in mu tudi niso bile glavno izrazno sredstvo. Od tropov je zaradi neposrednega doživljanja predmetov in narave najpogostejša personifikacija (Sava liže peči, pomlad se vrne, vstanejo . . . sanje, gore se ozirajo itd.), ki se rada bliža alegoričnosti (zarja dan pripelje, pomlad po grobovih cvetje razspava, v krilo temine hribi, doline tiho zavili so se itd.), in neposredno apostrofiranje (Zapoj mi, ptičica, glasno; zvezde, v daljo se ozrite, ipd.). V živahni in slikoviti domišljiji ima pogosto rad metaforično ali metonimično perifrazo, ki se včasih bliža hiperboliki (ko zaspal bom v smrti, ne kopljite jame, kjer vrste se križi; v deželo vsi neznano počivat bodo šli; pred mojo kamrico pa trava zeleni; dokler zvezd bo zlata čeda razsvetljala božji dom, stala moja bo beseda itd.). Tudi precej redke lirične primere pri Jenku niso iskane.

Veliko bolj kot trope rabi figure, med njimi v nemirnem, dramatičnem občutju posebno rad antitezo (na levo jaz, na desno ti; rast in pad; ti ko rosa zgineš, jaz pa bom ostalo; trdi hrast se smeje, mehka lipa plaka; itd.). Od ponavljalnih figur uporablja geminacijo (tajaj led, tajaj led; moči, moči mi daj itd.), v Obrazih tudi stopnjevano ponavljanje (slavec, drobni slavec; rosa, hladna rosa; idr.). Pogosta je anafora, ki jo ima rad posebno ob koncih za pripravo v višek (Obujenka, Obrazi idr.). Redkejša pa sta anadiploza, ki z njo včasih poveča tudi akustični vtis (z vetrom dalje plava, plava v lepe kraje, kjer se vije Sava), in refren (Pobratimija, Zakaj me ne ljubiš, Obujenke II, To se vpraša). Tudi druge figure, kot brezvezje ipd., so v pesmih redke. Največjo intimnost občutja, plastičnost predstav in vtis neposrednosti je dosegal z razgibanim ritmom in preprosto besedo.

Jenkova poezija je imela velik vpliv na slovensko pesništvo. Z Obujenkami, Obrazi in domoljubno pesmijo je že v šestdesetih letih zelo vplivala na Gregorja Kreka in Simona Gregorčiča. Levec, Kersnik, Cimperman in mnogi drugi pesniki pa so tja do srede devetdesetih let brez posebne sreče poskušali posnemati posebno Obraze. Jenkove pesmi, posebno domoljubne in erotične, so naši starejši glasbeniki, kot Davorin Jenko, Förster, Hajdrih, Nedved, brata Ipavca in drugi, tudi radi komponirali. Zaradi neposrednosti, preprostosti in duha pa je marsikatera postala last ljudstva.

Jenko je izrazil lirik, prvi resnični pesnik za Prešernom in edini čisti lirik med Prešernom in moderno. Svojemu času je dal čustveno pristno domoljubno pesem. Vsebinske in oblikovne novosti, ki jih je uvedel v našo liriko, pa so predvsem narava in razpoloženje v nji, novo razmerje med človekom in naravo, iz življenja zajeti razpoloženjska baladna vložnica in razpoloženjska balada, to pa oblikovano plastično, neposredno, naravno in preprosto v neiškani, toda ritmično zelo razgibani kitični obliki, ki je v marsičem sorodna ljudski pesmi. Četudi so ga mnogi posnemali, je slovenska lirika dosegla stik z razvojem, ki ji ga je Jenko nakazal, šele čez tri desetletja v impresionizmu.